

Teorie mezinárodních vztahů

Petr Drulák

portál

Teorie mezinárodních vztahů

Petr Drulák

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Drulák, Petr

Teorie mezinárodních vztahů / Petr Drulák. — Vyd. 2. —

Praha : Portál, 2010. — 224 s.

ISBN 978-80-7367-721-3

327

- mezinárodní vztahy — teorie

- studie

327 - Mezinárodní vztahy, světová politika [15]

Lektoroval Jiří Šedivý, Ph.D.

© Petr Drulák, 2003, 2010

© Portál, s. r. o., Praha 2003, 2010

ISBN 978-80-7367-721-3

Obsah

Předmluva 9

Úvod

**Vývoj systému mezinárodních vztahů
a jeho reflexe** 12

1 Historické systémy mezinárodních vztahů 12

2 Funkce teorie a její odlišnost od historie 29

3 Vývoj reflexe MV 33

Část I

Základní přístupy 53

**1. Realistická tradice:
kontinuita mocenské politiky** 54

1.1 Hlavní představitelé 55

Edward Hallett Carr: první manifest realismu . . 55

Hans Morgenthau: bible realismu 57

Kenneth Waltz: současná tvář realismu 60

1.2 Další směry 64

1.3 Kritika 70

**2. Liberálně-idealistická tradice:
hledání věčného míru** 72

2.1 Hlavní představitelé 73

Norman Angell: Carrův utopista 73

David Mitrany: politika v síti 75

	<i>Robert Keohane: dialog s realisty</i>	76
2.2	Další směry	80
2.3	Kritika	86
3.	Scientismus: matematika jako klíč k mezinárodní politice	89
3.1	Hlavní směry	90
	<i>Morton Kaplan: systémová teorie MV</i>	90
	<i>Teorie her: matematika interaktivního rozhodování</i>	94
	<i>Psychologie: iracionalita jedinců a malých skupin</i>	102
3.2	Další směry	104
3.3	Kritika	107
4.	Kritické teorie: revoluce mezi historickým materialismem a postmodernou	110
4.1	Hlavní představitelé	112
	<i>Immanuel Wallerstein: marxistický pohled na světový systém</i>	112
	<i>Richard Ashley: dekonstrukce neorealismu</i>	117
	<i>Alexander Wendt: rekonstrukce neorealismu</i>	123
4.2	Další směry	127
4.3	Kritika	131
5.	Současné debaty	134
5.1	Pozitivisté a postpozitivisté	134
5.2	Neorealismus a neoliberalismus	139
5.3	Liberální konstruktivisté a radikální postpozitivisté	141

Část II

Základní otázky	145
6. Povaha mezinárodního řádu	146
6.1 Realismus	147
6.2 Liberálně-idealistická tradice	150
6.3 Kritické směry	153
6.4 Shrnutí	157
7. Změna a čas mezinárodního řádu	160
7.1 Realismus	162
7.2 Liberálně-idealistická tradice	165
7.3 Scientismus	167
7.4 Kritické přístupy	169
7.5 Shrnutí	172
8. Studená válka	175
8.1 Realismus	176
8.2 Liberálně-idealistické přístupy	178
8.3 Kritické přístupy	181
8.4 Shrnutí	184
9. Evropská integrace	187
9.1 Realismus	188
9.2 Liberálně-idealistické přístupy	190
9.3 Kritické přístupy	195
9.4 Shrnutí	196
10. Závěr	199
10.1 Klasifikace	199
10.2 Zhodnocení	201
10.3 Aplikace	204
Literatura	207
Rejstřík	215

Radce, Matoušovi a Veronice

Předmluva

Cílem této knihy je podat základní přehled o nejdůležitějších teoriích mezinárodních vztahů (MV). Jedná se o úvod do reflexe o otázkách týkajících se války, míru, spravedlnosti, řádu a spolupráce v MV. Kniha je určena každému, kdo má zájem o hlubší poznání mezinárodní politiky, než je to, které nám nabízejí média. Všude, kde to bylo jen trochu možné, jsem se vyhýbal odbornému žargonu tak, aby text byl všeobecně srozumitelný. Nicméně jsem si vědom toho, že řada problémů není bez odborné terminologie uchopitelná a některá místa mohou při prvním čtení působit poněkud nepřístupným dojmem. Jejich smysl by se však měl ujasnit po přečtení kapitol, které následují.

Ve struktuře této práce se kombinují dva obvyklé přístupy přiblížení teorií MV – analýza rozebírající **jednotlivé teoretické směry** jeden po druhém a **rozběr konkrétního fenoménu MV** z pohledu různých směrů. K této kombinaci přistupuji v naději, že posílí výhody a oslabí nevýhody, jež jsou vlastní každému z přístupů.

Zatímco úvodní kapitola shrnuje historický vývoj MV a zabývá se nejvýznamnějšími mezníky vývoje přemýšlení o MV, samy teorie jsou přiblíženy zmíněnou dvojí cestou. **První část knihy** (Základní přístupy) načrtává nejrozšířenější teoretická východiska reflexe MV – realistické, liberálně-idealistické, scientistické a kritické. První čtyři kapitoly této části používají stejnou metodologii. Každý směr je představen prostřednictvím všeobecné charakteristiky, myšlenek hlavních představitelů a kritiky. Pátá kapitola pojednává o nejdůležitějších debatách v současné teorii MV. Po-

užitá klasifikace teorií MV je poměrně běžná a odráží i vývoj reflexe MV, v němž se k těmto směrům hlásili účastníci tzv. velkých debat v teorii MV. Přesto nemůže pokrýt všechny teorie MV, řada z nich bude z tohoto pohledu jen těžko klasifikovatelná. Domníváme se však, že pro potřeby základního přehledu je právě toto rozčlenění nejvhodnější.

Druhou cestu přiblížení teorií představuje **druhá část knihy** – Základní problémy. Čtyři kapitoly pojednávají o čtyřech problémových okruzích, k nimž se vztahuje řada teorií MV a které mají zvláštní význam z naší středoevropské perspektivy. V prvním kroku se soustředíme na dva problémy, které doprovázejí reflexi MV od samého počátku – na otázky mezinárodního řádu a mezinárodní změny, které bytostně souvisí s tradičním vymezením reflexe MV jako zkoumání otázek války a míru. Právě diskuse o mezinárodním řádu a mezinárodních změnách dá nejlépe vyniknout různým pohledům na válku nahlíženou obvykle jako něco, co k řádu náleží, ale zároveň řád vyvrací, a současně považovanou za hlavní nositelku změny. Ve druhém kroku nabízíme dvě obecné případové studie – studenou válku a evropskou integraci jako příklady zásadních historických událostí druhé poloviny 20. století, které byly a jsou předmětem intenzivní reflexe.

Každý problémový okruh je zachycen v perspektivách různých směrů. Zatímco v první části abstraktně vymezujeme např. realismus a liberalismus jako odlišné perspektivy, v druhé části nás bude zajímat, jak se liší teorie MV např. v pohledu na možnosti evropské integrace. Druhá část knihy organicky navazuje na část předcházející a pouze celek obou částí charakterizuje vybrané teoretické přístupy. Závěrečná kapitola se zamýšlí nad tím, jak se vyrovnat s pluralitou teorií MV a nad perspektivami reflexe MV.

Jelikož by tato kniha měla sloužit i jako **učebnice základů teorie MV**, na konci každé kapitoly čtenáři naleznou šest otázek směřujících k hlavním problémům diskutovaným v kapitole a doporučení k další četbě. Ačkoli se v oblasti teorie MV začíná vytvářet česká literatura a některá důležitá díla byla přeložena, znalost angličtiny je téměř nut-

nou podmínkou další četby. Není však podmínkou pro četbu této knihy, pro základní pojmy používám jejich české protějšky a překládám i názvy hlavních děl bez ohledu na to, zda byla či nebyla vydána v češtině.

Závěrem bych chtěl poděkovat všem kolegyním a kolegům, kteří četli rukopis této práce a přispěli cennými komentáři k jejímu dopracování. Mimo Pavla Barši, Jana Hřicha, Lucie Königové, Petra Kratochvíla a Jiřího Šedivého, mých kolegů z pražského Ústavu mezinárodních vztahů, se jedná především o Zuzanu Lehmannovou z Vysoké školy ekonomické v Praze, Dana Marka z Palackého univerzity v Olomouci, Bělu Plechanovou z Karlovy univerzity v Praze, Pavla Pšeju z Masarykovy univerzity v Brně a Šárku Waisovou ze Západočeské univerzity v Plzni. Děkuji také Petru Reimerovi z Ústavu mezinárodních vztahů za závěrečné úpravy textu.

Vývoj systému mezinárodních vztahů a jeho reflexe

---

1 Historické systémy mezinárodních vztahů

Ačkoli pojem **mezinárodních vztahů** se v současném jazykovém kontextu objevuje až v 18. století, skutečnost, kterou označuje, je mnohem starší. Zkoumání MV se obecně zaměřuje na kontakty mezi politickými útvary, které jsou vůči sobě navzájem více méně autonomní. V současném systému se jedná především o vztahy mezistátní. Současný systém MV je však pouze posledním v dlouhé řadě navzájem odlišných historických systémů. Z této dlouhé řady vybereme pro základní ilustraci pouze ta politická uspořádání, která se objevují na území Evropy. Vedou nás k tomu dva důvody: Za prvé, současná teorie MV, která je středem našeho zájmu, reflektuje téměř výlučně evropskou, a po druhé světové válce rovněž severoamerickou zkušenost MV. Za druhé, současný globální systém MV je výsledkem expanze evropského modelu MV do zbytku světa. V dalším textu proto načrtneme základní charakteristiky systémů, které v Evropě předcházely současnému světovému systému svrchovaných států, abychom se posléze mohli věnovat jeho architektuře a základním historickým mezníkům.

Klasické Řecko

Přidržíme se tradice začínající výklad evropských duchovních, kulturních a politických dějin v antickém Řecku a položíme si otázku o povaze politického uspořádání řeckého světa v klasickém období (od 5. do 4. století př. Kr.). Řekové sdíleli společnou kulturu (jazyk, náboženství, architekturu, olympijské hry apod.), nebyli však součástí jediného politického celku. Z politického hlediska bylo Řecko rozděleno do městských států, **polis**, spravovaných svými občany (kteří obvykle tvořili jen malou část obyvatelstva polis). V řeckém prostoru (zahrnujícím kromě současného Řecka také část pobřeží Malé Asie, jižní Itálie a Sicílii) existovalo několik set polis, které byly buď zcela nezávislé, nebo částečně podřízené mocnějším sousedům. Tento decentralizovaný charakter je základní charakteristikou řeckého systému (Watson, 1992).

Mezi polis probíhaly čilé obchodní a kulturní kontakty, přičemž často docházelo ke konfliktům. Ačkoli řada z nich se vyřešila jednáním, tj. diplomatickou cestou, pokud diplomacie selhávala, Řekové neváhali vést válku. Zejména obchodní expanze, často doprovázená nárůstem námořní síly – neboť obchod probíhal především po moři –, zavdávala příčinu četným ozbrojeným konfliktům. Třebaže se vyvíjela určitá pravidla vedení válek, jejich průběh a důsledky byly z dnešního hlediska brutální (vyvražďování, v lepším případě zotročování mužské populace poražené polis, zotročování žen a dětí). Nejvýznamnějšími mocenskými centry byly Athény, Sparta, Théby a Korint. I když byl řecký systém decentralizovaný, docházelo k opakovaným pokusům nejmocnějších polis o **hegemonii**, tj. o ovládnutí ostatních polis při zachování jejich vnitřní autonomie a stanovení pravidel politické hry v rámci systému. Na práh hegemonie se dostaly v různých dobách tři ze čtyř jmenovaných polis, ale žádná nezaznamenala trvalý úspěch, neboť pokus o hegemonii jedné polis vždy vedl k vytvoření protihegemonické aliance ostatních polis. Důležitou roli v těchto aliancích hrál Korint, který sám neměl dostatek síly k vlastnímu pokusu o hegemonii, ale dokázal

příspěť ke zmaření hegemonických snah ostatních (Watson, 1992, s. 47–68).

Ke sjednocení hlavní síly řeckých polis nedochází v klasickém období ani v okamžiku, kdy Řekové čelí tlaku Perské říše. V té chvíli vzniká protiperská aliance Athén, Sparty a Korintu, zatímco Théby a většina dalších polis dává přednost vzdálenějším Peršanům před bezprostřední hrozbou hegemonie Sparty či Athén. Vítězství protiperské aliance (ve slavných bitvách u Marathonu, Salaminy a Platají), k němuž Sparta přispívá svým pozemním vojskem a Athény loďstvem, skutečně vede k dočasné athénsko-sparské hegemonii a Thébané jen o vlas unikají vyvraždění. Mocenský vzestup Athén, jejich obchodní a námořní expanze a podřízení dalších polis, však vede k oprávněným obavám z hegemonie Periklových Athén. Korint organizuje protihegemonickou alianci, do jejíhož čela se staví Sparta. Začíná tak peloponéská válka (431–404 př. Kr.), v níž nakonec vítězí Sparta se svými spojenci. Za své vítězství však vděčí Persii, která napomohla zlomit námořní moc Athén. Persie v této politice pokračuje i po peloponéské válce, tj. podobně jako Korint brání pokusům o hegemonii z obav, že by sjednocené Řecko znamenalo vážnou hrozbu pro Perskou říši. Tyto obavy se potvrdí, když Filip Makedonský ovládne řecké polis (337 př. Kr.) a jeho syn Alexandr následně podmaní Perskou říši a na okamžik vytvoří obrovskou Makedonskou říši (333–323 př. Kr.) a rozšíří řeckou kulturu daleko za původní hranice řeckého světa (helénismus) (Watson, 1992; Geiss, 1995; Brdlík, 1893).

Římské impérium

Řím vzniká jako městský stát na okraji helénistického světa. Postupnou a vytrvalou expanzí se však mění ve stále rostoucí územní celek, jehož centrem sice zůstává **město Řím**, ale který do sebe vítěznými válkami začleňuje další a další politické útvary. Tyto útvary (polis, království) tímto začleněním svou samostatnost ztratí buď úplně, nebo téměř úplně. Přejímají **římské právo i správní systém** (na obsazených úze-

mích Římané vytvářejí provincie spravované římskými guvernéry) a na obyvatelstvo jsou uvaleny římské daně. Na druhou stranu se obyvatelstvu později otevírá možnost získat alespoň částečné římské občanství a s ním spojené výhody. Zatímco řecký systém je decentralizovaný, římský systém je naopak maximálně centralizovaný.

Řím zažívá tento vzestup již v **období republiky** (510–30 př. Kr.), kdy je ovládán Senátem. Pohlčení řeckých polis na jihu Apeninského poloostrova dále přibližuje Řím řecké a helénistické kultuře, na jejímž základě vytváří vlastní latinskou kulturu. Přibližuje ho také Kartágu, městskému státu na území dnešního Tunisu, které coby obchodní a námořní velmoc ovládá západní Středomoří (včetně Sicílie, kam směřuje bezprostředně římská expanze). Střet těchto dvou mocností, z něhož Řím vychází jako nelítostný vítěz, se do historie zapsal jako punské války (především 264–201 př. Kr.) završené konečným zničením Kartága 146 př. Kr. (Watson, 1992, s. 94–106).

Řím se po punských válkách stává vládcem západního Středomoří a začíná si vojenskou silou podmaňovat následnické státy Makedonské říše ve východním Středomoří – obsazuje Řecko, Egypt a Malou Asii. V 1. století př. Kr. se Řím dostává do hluboké vnitřní krize, která vede ke zrušení republikánského zřízení a k vytvoření **císařství**. Nová státní forma přináší upevnění římské moci a konsolidaci říše. Císař Octavianus (31–14 př. Kr.), Caesarův adoptivní syn, symbolizuje novou **pax Romana**, tedy jednak vnitřní řád a stabilitu impéria, kterou přináší efektivní imperiální administrativa, a jednak vojenskou imperiální expanzi do dalších oblastí (Watson, 1992, s. 99). Druhé století po Kr. je zlatým věkem impéria, říše dosahuje svého maximálního územního rozsahu, Středozemní moře se stává vnitřním mořem impéria, které se táhne od Britských ostrovů na západě až po Kavkaz na východě. Na tomto území přináší pax Romana **vnitřní bezpečnost, standardizaci správních struktur**, práva, měny, měr a vah. Pax Romana se tak stává synonymem rozkvětu obchodu a vzdělanosti a impérium původně vynucené